

Ekonomická literatura

CHYBA JE V MARKETINGU

David Lipka, VŠE v Praze, International Center for Economic Research (Turin and Prague)

Dan Šťastný. The Economics of Economics or Why Economists Aren't as Important as Garbagemen (but they might be)

Torino : Instituto Bruno Leoni, 2010. ISBN 978-88-6440-038-9.

Svou novou knihu „Ekonomie ekonomie“ Dan Šťastný otevírá parafrází Stiglerovy poznámky o tom, že se všichni velcí ekonomové stali ekonomy kvůli své touze po reformě společnosti. Platí-li toto obecně, dodává, pak ekonomové musí patřit k nejvíce frustrovaným vědcům, neboť jen málo z jejich hospodářsko-politických doporučení našlo praktické uplatnění. Proč zmíněná frustrace existuje? Přinést odpověď je cílem recenzované knihy, jejíž originalita nespočívá ani tak v samotném tématu, jako spíše v pokusu uplatnit na zkoumání vztahu ekonomie – hospodářská politika ekonomický pohled. Odtud název *Ekonomie ekonomie*.

Dříve než se dostanu k samotnému vysvětlení, je třeba položit si společně s autorem otázku, zda vůbec nějaký problém existuje. Jsou ekonomové motivováni snahou měnit svět? Mnozí nepochybně ano a Dan Šťastný shrmažďuje pro své tvrzení pádné důkazy. *Ekonomie*, či přesněji řečeno politická ekonomie, je konec konců tradičně chápána jako odpověď osvícenských morálních filosofů na snahu o utopické reformy společenských systémů.

Ale i když někdo tuto interpretaci nesdílí, přesto pro něj recenzovaná kniha může být

zajímavá. Zajímavá může být třeba otázkou, zda mezi názory ekonomů a praxí hospodářské politiky opravdu existuje nějaký rozpor. Nalezení odpovědi není triviálním úkolem. Dan Šťastný představuje dvě možné strategie. První, tradiční je založená na zjištění shody o kauzální vazbě mezi příčinou a účinkem hospodářské politiky. Druhá, nově navrhovaná zjišťuje shodu přímo na úrovni hospodářské politiky. To má zřejmé výhody. Zatímco v prvním případě je třeba pro získání hledané odpovědi provést normativní interpretaci výsledků a tyto výsledky ještě porovnat s praxí hospodářské politiky, druhý přístup nic z toho nevyžaduje. Nevyžaduje zejména hodnotový soud na straně zkoumajícího, což autor pokládá za velkou přednost. (s. 25) Pak je zde ale ještě jedna zásadní výhoda, o které se v textu nemluví. Kontext. Pripustíme-li, že lidé mohou mít pluralitní hodnotová interpretační schémata, pak to, jaké preference se projeví ve volbě, závisí na konkrétních podmínkách. Bez jejich specifikace nelze o tom, co je žádoucí, nic říci. Druhý přístup tak nejenže nechává normativní soud na dotazovaných ekonomech, ale poskytuje i nutné historické zakotvení.

Dan Šťastný svou nově vyvinutou metodu aplikuje na zkoumání názorů českých ekonomů, kdy ekonom je pro účely výzkumu definován jako současný nebo bývalý člen České společnosti ekonomické nebo jako člověk vyučující ekonomické předměty na některé z českých vysokých škol. (s. 28) Výsledky, detailně analyzované na str. 28–43, ukazují, že i v naší zemi rozpor mezi hospodářskou politikou a názory ekonomů v mnoha případech existuje. A nejen to, ukazuje se rovněž, že jsou ekonomové ve svých doporučeních méně intervencionističtí než tvůrci hospodářské politiky. Opět nic překvapivého. Ke stejným závěrům docházejí výzkumy i v jiných zemích a od ekonomů, tradičně vnímaných jako obhájci možnosti spontánní koordinace, by čtenář zřejmě nic jiného ani neočekával. K překvapení autora výzkumu, a musím dodat, že i mému, však konkrétní výsledky neukázaly větší konsensus než výzkumy a interpretace získané tradiční metodou.

Po první rozsáhlé kapitole, která si kladla za cíl ukázat, že zkoumaný problém skutečně existuje, slibuje druhá kapitola odpověď na otázku z podtitulu recenzované knihy. Proč je ekonomické poznání ignorováno, navzdory tomu, že by, alespoň dle mínění ekonomů, bylo jeho uplatnění prospěšné? Nalézáme zde popis vnitřní dynamiky ekonomie chápané jako produkt, který někdo poptává a někdo jiný nabízí. Na základě zkoumání faktorů působících na straně nabídky i poptávky dochází Dan Šťastný k závěru, že ekonomie směřuje ke stále menší praktické relevanci a stále většímu intervencionismu v případě, že se rozhodne nějaká doporučení vůbec poskytnout. (s. 110) Hlavním tahounem těchto změn je s jistým zjednodušením fakt, že v podstatě jediným poptávajícím (a sponzorem) ekonomického výzkumu je vláda. Ta nemá zájem na podpoře výzkumu, jehož závěry hovoří pro omezování rozsahu a hloubky vládních politik, na což ekonomové, neusilující pouze o poznání jako takové, ale i o prestiž

a peněžní ocenění, reagují přizpůsobením své výzkumné agendy. Ve výsledku tak můžeme očekávat výstupy, který budou buď stále méně prakticky upotřebitelné, nebo stále více pro-intervencionistické. Evidence shromážděná v této kapitole dodává popsanému mechanismu na přesvědčivosti.

Popisem dynamiky vztahu mezi poptávající a nabízejícími nicméně ještě nedostáváme vysvětlení existence rozporu mezi ekonomikou a hospodářskou politikou. Provedená analýza nám osvětlí, proč ekonomové mohou postupem času otupovat hroty své kritiky vlády a proč mohou ztrácet zájem o praktickou relevanci svých výstupů, nikoli však to, proč ekonomické poznání nenachází uplatnění. Odpověď nelze hledat v tom, jak popisovaný trh funguje, ale spíše mimo něj. Problém je, jednoduše řečeno, že o poznání ekonomie, produkované ekonomy motivovanými touhou porozumět skutečnosti, nemá nikdo zájem. Jediným poptávajícím je dle Dana Šťastného vláda, která však poptává pouze to, co lze použít k ospravedlnění jejích kroků (s. 110), a co tedy není skutečnou ekonomikou.

Takové rozuzlení však čtenáře nemůže plně uspokojit. Stále zůstává otázka, proč nemají politici o závěry ekonomické vědy zájem, jinými slovy proč, zdá se, jsou zájmy politiků zcela a principiálně neslučitelné se zájmy lidí, kteří by na provedených reformách mohli vydělat? Náznak vysvětlení se dozvídáme v kapitole 2.2.1, která pojednává o zájmech tvůrců hospodářské politiky. Klíčový se jeví argument ze str. 93, že obvyklé doporučení ekonomů lze charakterizovat imperativem laissez-faire, což je pro politiky neatraktivní hned ze dvou důvodů. Za prvé jim pasivní politika nepřináší body u voličů, za druhé jim znemožňuje sloužit zájmovým skupinám. S obojím lze zřejmě souhlasit, ale považovat jeden odstavec za úplné vysvětlení vyžaduje na čtenáři ne zcela zanedbatelnou dávku vstřícnosti. Zklamáním je tento závěr především v kontextu autorovy přecházející argumentace, kdy nejprve zdůrazňuje sku-

tečnost, že většina reformních doporučení má charakter veřejného statku, což podstatně omezuje šance na nalezení publika ochotného za myšlenky ekonomů platit, (s. 64) aby následně naději ekonomie zvýšil tvrzením, že tento problém dokáží nejsnáze překonat politici, (s. 90) což se ale nakonec ukazuje jako chiméra, neboť je čtenáři sděleno, že i oni poptávají ekonomii jen a pouze jako kouřovou clonu maskující své skutečné zájmy do neproniknutelných vědeckých formulí. Proč? O tom autor téměř mlčí. Po dramatickém příběhu Ekonomie plném zvratů by si čtenář zasloužil obsáhlejší zdůvodnění, proč musel přijít tragický konec a proč hlavní hrdinku nikdo nemohl zachránit. Skutečně nejde sebrat onu miliardovou bankovku, o níž jsou ekonomové přesvědčeni, že se válí na ulici a kterou k jejich frustraci stále nikdo nechce zdvihnout?

Naštěstí se o mechanismu zabraňujícím využití potenciálu ekonomie trochu více dozvídáme v závěrečné kapitole, zabývající se doporučeními, které z provedené analýzy plynou. Autora je třeba chválit, že nesklouzává do jím kritizované propasti irelevance, ale snaží se přijít s konkrétním návrhem. Tím návrhem adresovaným ekonomům je: zlepšete marketing! (s. 121) Dan Šťastný se domnívá, že výrobek, který ekonomové nabízejí, je dobrý a prověřený. Problémem pomyslné firmy produkující ekonomii je, že svůj tradiční výrobek není schopna prodat, a místo toho, aby věnovala zdroje na lepší marketing, věnuje stále více do vývoje nového produktu, který vlastně vyrábět nechce. A přitom by stačilo málo. Kdyby ekonomie byla schopna oslovit běžné lidi, zbavila by je předsudků, které o fungování společnosti mají. Lidé by pak na oplátku přestali od politiků poptávat hloupá opatření, která s jejich předsudky dříve rezonovala, což by otevřelo podnikatelům v politice příležitost nabízet takové produkty, které skutečně vedou ke společenskému blahobytu. Tím by na straně vlády vznikla poptávka po dobré ekonomii a příčina frustrace ekonomů by se rozplynula.

Tento příběh je ale kriticky závislý na Caplanově tezi (*The myth of the rational voter: why democracies choose bad policies*. Princeton University Press, 2008) o fungování politiky. To vyvolává dvě otázky. První je, nakolik je Caplanova teorie správná, druhá pak, nakolik je učiněný předpoklad slučitelný s odůvodněním tvrzení, proč politici nemají zájem o správné ekonomické poznání z kapitoly druhé. Řekl bych, že není v rozporu, není však ani zcela konzistentní. Problém je, že toho víme příliš málo. Na jedné straně Dan Šťastný hovoří o neochotě voličů přijmout politiku-laissez faire, což přitakává Caplanovskému pohledu, na straně druhé hovoří o zájmových skupinách v tradici standardní teorie veřejné volby. Nejpravděpodobnější interpretace je, že předpokládá působení obou efektů. V tom případě ale jeho řešení funguje pouze částečně. Pokud se totiž politika odehrává v zajetí racionální ignorance, recept v podobě vzdělání nefunguje. Ani dokonalá ekonomická gramotnost se nijak neprojeví v chování, neboť to není efektivně omezeno nedostatkem informací o důsledcích hospodářské politiky. Změnu může vyvolat jen změna preferencí. Znalost ekonomie je nutnou, nikoli postačující podmínkou společenské změny. Je škoda, že autor není v tomto ohledu explicitnější a nechává v klíčové pasáži knihy tolik prostoru pro fantazii čtenáře.

I tak ale čtenář získává dost. Získává umně sestavenou skládku argumentů ve prospěch teze, že základní zdroj nesouladu mezi hospodářskou politikou a doporučeními ekonomů leží v neschopnosti ekonomů prodat svůj produkt těm, kdo by ho dokázali smysluplně využít. A nejen to, poskytuje čtenářům z řad ekonomů návod, jak problém řešit. Ekonomové, zlepšete marketing, staňte se lepšími učiteli! Souhlasím, byť stále zůstává pochybnost, kterou se kniha nijak nepokusila rozptýlit. Co když je chyba v produktu?